

NEW JUNGIAN
ISRAELI ASSOCIATION

עמותת יונגיאנית
ישראלית חדשה (ע"ר)

דף הבית

רצות עם זאבים

בזכות האשה והעצמיות הזאבית

רצות עם זאבים – ארכיטיפ האשה הפראית – מיתוסים וסיפורים
קלאריסה פינקולה אסטס
מודן, 1997

פורסם בחוברת יה"ת. כרך 2. חובר. 3. 1998.

רות נצר

בכולנו מפעמת הערגה אל הפראי, אלא שמלמדים אותנו להתבייש בתשוקה זו. כך אומרת אסטס. גורמים לכך האיסורים והמעצורים של התרבות המערבית, המאדירה, מחד גיסא, את האינטלקט, התודעה והרוח, המאפיינים את השליטה של העולם הפטריארכלי-הגברי, והמדכאת, מרחיקה ומשפילה, מאידך גיסא, את היצרי-הגופני-התחושתי-האינסטינקטואלי-האינטואיטיבי-הרגשי, המאפיינים את העולם המטריארכלי-הנשי. מערכת ההדחקות שניתקה את האדם מפנימיותו האמיתית נחשפה על-ידי הפסיכולוגיה (פרויד ואחריו יונג). בעקבותיהם ובעקבות הרומנטיקה של המאה הקודמת, ששבה אל הקדום והמיתי-האגדי, הלכה האמנות הסוריאליסטית והמודרנית, שהושפעה גם מהאמנות הפרימיטיבית. כך החלה המגמה לחשוף את הרובד הארכיטיפי בנפש נושאת המעמקים האפלים והיצירתיים. אסטס, פסיכולוגית יונגיאנית ממוצא מקסיקאי-ספרדי, שגדלה בארצות-הברית בסביבת טבע של אגמים ויערות, היא גם משוררת ואתנולוגית (יונג נעזר רבות בחקר האתני לאישוש הבנתו את מעמקי הנפש הכלל אנושית). היא ממשיכה בעקבותיהם כדי לאפשר לנו להתחבר אל שורשי הקיום הנפשי, כדי שנגלה באפילת האיכויות הנחשבות ציליות-שליליות את הזוהר האנרגטי החיוני לנשמה. ספרה של אסטס כתוב על ואל הנשים (אף-על-פי שנפש הגברים דוכאה גם היא באותו הקשר. בזכות שחרור הגבר כותב המשורר האמריקאי רוברט בליי), משום שרשותן לחיים משל עצמן דוכאה בכל הדורות, שהרי הן זוהו עם אותן איכויות (נפלאות) של הנפש שנחשבו מגונות ומאימות גם יחד.

אסטס מבקשת לעשות תיקון לתפיסת הנשי, כדי שנכיר במהות המבורכת של הנשי כפי שהכיר העולם הקדום בשחר האנושות, בו שלטו האלות הגדולות. מגמה זו החלה עם ספריו החשובים של אריך נוימן, תלמידו היהודי של יונג. בספרו **המקורות וההיסטוריה של התודעה** הוא מתאר את המאבק של התודעה הפטריארכלית במטריארכט, וספרו **האם הגדולה** מתאר את המהות של האימה-הנשי בתפיסה הארכיטיפית. מגמתו היא להשיב את איש המערב מהמושגי-הרציונלי אל האירציונלי של העולם הנשי, המזוהה בעיני הגבר עם העולם הלא-מודע. בעקבותיו כתבו תלמידותיו של יונג: אסתר הרדינג על המסתורין הנשיים, וון פרנץ על הנשי באגדות ומריון וודמן על נשיות מודעת ועוד. כל הספרים שהוזכרו עד כה טרם תורגמו לעברית. מה חבל. לעומת זאת תורגמו שני ספרים על ההתפתחות של האשה וגורלה, בגישה יונגיאנית – **אמור ופסיכ**, שכתב אריך נוימן, ו**אשה פצועה**, שכתבה ליינרד שירס.

אסטס מתארת את הנשי כאש החיים, יצירתיות והשראה, ולא כפיתוי דמוני (את הפיתוי ההרסני של הנשי אפשר למצוא, למשל, ביצירותיו של עגנון: גמולה המשוררת הסהרורית **בעידו ועינם**, והאדונית הדמונית **באדונית והרוכל**. שתיהן מוליכות את הגבר למוות).

הגליות הרגשית-היצרית הנשית היא טבע מחזור החיים – מוות – חיים, המחזוריות המפרה של הנפש, ועל-כן – אומרת אסטס – אין לכנות את האשה הרגשית היסטרית, לא-יציבה, הפכפכה, משוגעת או מכשפה.

הספר כולו הוא שרשרת אגדות שנוגעות בגורל האשה, ומשמעותן מפורשת בפרוטרוט ברוח הפסיכולוגיה של יונג. המיתוס והאגדה מבוארים כתיאור סמלי של תהליכי הנפש, כדרמות פנימיות בין חלקי נפשנו (ולא רק בינינו לסביבתנו). אלא הן התרחשויות הסיפור הכלל-אנושי, שמשחזר את עצמו בגורל היחיד. האגדות מתארות את מהלך האשה, שכפו עליה לוותר על הקשבה ואמון בעצמיותה, אל מימוש האמת הפנימית, התשוקה והאקסטזה של הנשמה, שאסטס מכנה אותה: הטבע הפראי של הזאבה; וזאת בניגוד לכיפה אדומה, שהוזהרה מפני הזאב ביער הנפש. אכן, האגדה הנפלאה שבראשית הספר מספרת על הזקנה לה-לובה (הזאבה), ששרה את שירה המסתורי ומשיבה את עצמות המתים לחיים. הן נהפכות לזאבה רצה, שנהפכת לאשה. אסטס קוראת לנשים לעבור מחיי שרידה אל לבלוב, ולרוץ עם הזאבות, שכמו הנשים, הושמצו על לא עוול בכפן, ויש בהן אינסטינקטים נכונים לחיים. ריצה זו תעלה בשר על חייהן שדוכאו. באילו עונשים נוראים נענשו נשים באגדות על-ידי גברים! כחול הזקן הורג את נשותיו; רגליה של הילדה שרקדה ללא הרף בנעליה האדומות כאודם החיים נגדעו; וידיה של הבת שחייבת להסכים שידיה יקטעו כדי להציל את אביה הפזיז בהבטחותיו. לכמה כוח, אומץ ואמונה נזקקת האשה כדי להיחלץ מדיכוי זה! לשם כך נכתב הספר הזה. חבל שלא פגשתי ספר כזה בנעוריי. מתברר שאגדות רבות מבטאות את התפיסה הפטריארכלית-הגברית הגורסת צייתנות נשית;

גאולתה של האשה תבוא מנשיקתו של הגבר-הנסיך, שבלעדיו היא חסרת ישע, לכלוכית או יפהפייה נרדמת. הפרשנות של קריאת הטקסט כדרמה פנימית תכיר בגבר הגואל כגבריות פנימית שהאשה חייבת לפתח. האגדות שאסטס מביאה נועדו להשיב את הנשים לא רק למימוש העצמיות של נשיותן, אלא גם למימוש הגברי התקיף שבנפשן. הספר הזה הוא איפוא ספר פמיניסטי מובהק.

וכאן אני נזכרת בדבריו הנפלאים של המשורר רילקה, שכתב כבר בראשית המאה (אולי הפמיניסט הראשון?): "יתברר כי שפע התחפושות (המגוחכות ברובן) וחילופיהן שנשים עסקו בהן לא באו אלא כדי לטהר את הוויתן העצמית מן ההשפעות המסרסות של המין שכנגד. הנשים שהחיים שרויים וקיימים בתוכן באופן יותר בלתי אמצעי, פורה יותר ונאמן יותר – מן ההכרח שתהיינה ביסודן בני אדם בשלים יותר, הוויות אנושיות יותר מן הגבר הקל, הירוד... הגבר המשפיל באופן קודר ומבוהל את שהוא סובר לאהוב. אנושותה זו של האשה, אנושות הנולדת בכאבים ובהשפלות, לאחר שתצליח תוך תמורות מעמדה החיצוני, למחוק את המוסכמות של רק נשיות – תתגלה לעין, והגברים שאינם חשים עדיין את בואו של דבר זה יופתעו ויוכו בתמהון... יבוא יום, שבו תופיע העלמה והאשה, ששמה לא יהיה רק עוד בבחינת ניגוד לגבריות אלא משהו מיוחד לעצמו, משהו שאין רואים אותו כראות השלמה כל שהיא והגבלה, אלא כחיים והוויה – האדם הנשי". (מכתבים למשורר צעיר. הוצאת מחברות לספרות). יונג קרוב ברוחו לרילקה בהכרת האשה כמלאות, לעומת פרויד, שראה את האשה בבחינת זו שחסרה את הפניס. יונג מציין בזכרונותיו כי למד הרבה על אודות הנפש – מנשים. ומה הפלא? אז וגם עכשיו נשים הן המאכלסות העיקריות של הקליניקות לפסיכותרפיה (ואגב, גם את אולמי ההרצאות, הסדנות והחוגים), ולא רק משום שהן נזקקות למאמץ שחרור מן היחס התרבותי המקל בערכן, ובוודאי לא משום שהן "מופרעות" יותר, אלא, לדעתי, משם קרבתן הטבעית לנפש והצורך החיוני שלהן להתפתחות, כ"בני אדם בשלים יותר", בניסוחו של רילקה.

השבת הערך הנשי אינו מיועד לנשים בלבד, אלא גם לגברים, שגם בנפשם שוכן היסוד הנשי ("האנימה", בניסוחו של יונג), והחיים כל הזמן עם האשה ולידה – כאם, כבת-זוג וכבת, ובדרך כלל עם כל כך הרבה אי-הבנות של הנשי. כמה מן האגדות המובאות כאן, כמו על הגבר שהיה צריך לנחש את השם הכפול של האשה, או על הברווזון המכוער שנהפך לברבור, או על הגבר הבורח משלד האשה – אינן אגדות על נשים דווקא.

אי-אפשר לא להישבות בקסם של להט כתיבתה של אסטס, כתיבה "זאבית" סוחפת, נלהבת ויצירתית, שהיא מימוש הטבע הפראי הנשי החווייתי עליו היא מדברת. אין פלא שנשים רבות מוצאות בספר זה את המפתחות לפתרון המכשלות בחייהן. עורכות הספר מעידות על עצמן שקריאתו היוותה לגביהן כעין טקס פולחני של חניכה לנשיות, באמצעותו טבלו במהות

הבראשיתית של הטבע הנשי המרפא והבורא חיים, כדי להתחיות דרכו. הרי זה תחליף סמלי לטקסט החניכה לנשיות, המיסטריות, של אלוזיס הקדומה. כמה אירוני שהאדם המודרני מנסה לשוב אל הבראשיתי דרך המילים המקיימות פער בינו לבין הטבע עצמו, והוא נאחז במילים כדי להשיב את מה שכבר אבד. המלה שתוכל לגשר אל הבראשיתי היא. מלת השיר (והרי השיר הוא שמחיה את העצמות באגדה) הנעוצה במסתורין של מקצב החיים עצמם. אסטס, שהיא גם משוררת, כותבת בשפה שיש בה גם איכויות של דימויי שירה, והאגדות עצמן הן מילים של דימויים. בשפת הדימויים מתקיים השילוב של גילוי והסתרה, שיש בו אומנם חן פיוטי, אבל לפעמים, אצל אסטס, הוא גם מעמם ומערפל את הניסוח. דבר זה בוודאי ירתיע אחדים.

נוסף על כך, כתיבתה מייגעת מרוב חזרות על עצמה. היה ניתן לקצר את הספר לשליש. הערות נוספות: אסטס מרבה לדבר על הטבע הפראי של האשה-הזאבה, כשהמלה פראי מתורגמת מ-wild, מכילה את המרחבים של חיי הבר הטבעיים-האינסטינקטיביים, בעוד המלה פראי בעברית מכילה גם את האכזרי, הברברי, שבאנגלית יש להם מלה אחרת, שהיא savage; כמובן שלא לכך המחברת מתכוונת. כתוצאה מהפער התרגומי הזה מתקיים קושי תחילי להבין את ההלל לטבע הזאבי הפראי. אסטס, כמסיונרית נלהבת של הטבע, שוכחת שלכל ארכיטיפ יש גם צד שלילי, וכידוע, גם זאבים, לא רק בני-אדם, עלולים לטרוף את נפשנו. כפי שמספר לנו המיתוס על המנאדות, הנשים שליוו את פולחן דיוניסוס, אל היין, שהתהוללו עם טבעו הפראי עד טירוף, וקרעו לגזרים את מי שנקלע לדרכן. אכן, הסכנה של השתלהבות נטולת גבולות מובאת באגדה שהיא מספרת על הילדה הרוקדת בנעליה האדומות בלא יכולת להפסיק, וסופה רע ומר.

כתיבתה של אסטס עצמה משולהבת מדי, כמו כתיבה מיסיונרית, כשהיא מגייסת את הכוח הסוגסטיבי-המאגי של הארכיטיפי-המיתי גם בתכנים של אגדות ומיתוסים וגם באופן הכתיבה הנסחף מדי. ואז, בסופו של דבר, האוזנים הבלתי-זאביות נזקפות לשמוע כאן מסר סמוי הפוך מזה שעליו התכוונה: בכל זאת יש להיזהר מזאביות פראית. אולי גם אסטס, כמו אותה נשמה מורעבת שהיתה בגלות עליה היא כותבת, נדחפת אל הגזמת ההתממשות. ובכלל, האין בינינו אנשים הסובלים וגורמים סבל לסביבתם בגלל אותה פראיות חסרת גבולות? אסטס משבחת את חירות היצירה הזאבית. אני מהרהרת באותן משוררות שבינינו הכותבות בחירות גמורה של להט זאבי אקסטטי – יונה וולך, חדוה הרכבי, לאה איילון, אמירה הס, חביבה פדיה – לא אושר משתמע מחיי שירתן ומהיצירה שכה עברה את גבולה.

עטיפת הספר פועלת באותה מתקפה דו-כיוונית. לפנינו עטיפה "רם-אורנית" מובהקת – עטיפה שחורה, ובה מוטבעות אותיות זהב גדולות, וכן ציור זהב של אשה מלווה בזאבה, כששתיהן מוצפות בזהב השמש. הרושם הראשוני – לצערי – הוא צעקני. כמובן שהכוונה היא לבטא את

העוצמות של הנשי במובן החיובי, כלומר, להראות את קיומן של זהב הנפש הנשית יקרת הערך הבוקעת מתוך השחור – אם ניעזר כאן בדימויים של המיתוס הגנוסטי-אלכימי. ועוד הערה קטנה, אבל חשובה: לא אדינגר טבע את המונח החשוב כל כך "ציר אגו/עצמי", כפי שאסטס מציינת (עמ' 406), אלא אריך נוימן, שלושים שנה לפניו. לספר מתלווה הקדמה רבת-ערך של נאוה תלפז, ובסופו רשימה ארוכה מאוד-מאוד-מאוד (ברוח הארכנות של אסטס) של דברי תודה ושל ביבליוגרפיה עשירה. בסופו של דבר, המסקנה היא: רוצו לקרוא בספר המרתק הזה.